

*Павлушенко С. М. ад'юнкт кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) Національного університету оборони України
https://orcid.org/0000-0001-6222-0656*

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ АПРОБАЦІЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ ФРУСТРАЦІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ОПЕРАТОРІВ СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ДО ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

У статті розкрито авторський підхід до мети, завдань і структури психологічного тренінгу розвитку фрустраційної толерантності як професійно важливої властивості оператора Сил спеціальних операцій. Розроблена та апробована програма розвитку фрустраційної толерантності операторів Сил спеціальних операцій “Іду на Ви” сприяла розвитку у кожного учасника тренінгу фрустраційної толерантності як стійкості до фруструючих чинників бойової обстановки, вдосконаленню вмінь та навичок протидії негативним психотравмуючим чинникам виконання бойових завдань, навчанню процедур колективного вироблення рішень в екстремальних умовах бойової обстановки та навичок командної роботи, опануванню стратегії поведінки в екстремальних умовах виконання завдань за призначенням. Отримані результати формульованого етапу психологічного експерименту показали ефективність застосування програми розвитку та поліпшення показників досліджуваних операторів Сил спеціальних операцій експериментальної групи, на відміну від контрольної. Програма розвитку може бути використана офіцерами структур морально-психологічного забезпечення військових частин (підрозділів) Сил спеціальних операцій як інструмент для розвитку фрустраційної толерантності під час заходів спеціальної психологічної підготовки.

***Ключові слова:** психічний стан; психічна стійкість; психологічна готовність; фрустрація; розвиток; фрустраційна толерантність; стресостійкість; тренінг.*

Вступ. Одним з ефективних засобів психологічного супроводу на етапі підготовки до виконання бойових завдань є професійно-психологічний тренінг, який дає змогу розвинути професійно значущі психологічні якості оператора Сил спеціальних операцій Збройних Сил України (далі – ССПО), потрібні для результативного виконання завдань за призначенням, а також поліпшити ефективність спільної бойової діяльності. Тренінг є методом активного навчання, скерованим на розвиток знань, умінь, навичок і соціальних установок, під час якого оператор ССПО переглядає власні цінності та пріоритети, коригує, удосконалює і розвиває певні якості і властивості своєї особистості, обирає стратегії поведінки, потрібні для виконання завдань за призначенням [1, с. 16]. Досвід використання психологічного тренінгу для розвитку різних військово-професійних компетентностей має давню історичну традицію. У перших згадках про ділові ігри у Західній Європі (XVII–XVIII ст.) їх називають “королівською грою” (1664), “військовими шахами” (1780), “маневрами на карті” (1798). Тренінги з розвитку описані також у працях сучасних військових психологів: І. Москальова (2020), Д. Лисенка (2021), С. Черевичного (2022),

С. Ілющенко, А. Кириченка, О. Юркової (2023).

Метою статті є визначення мети, завдань і структури психологічного тренінгу з розвитку фрустраційної толерантності оператора ССПО, а також аналіз та інтерпретація результатів апробації програми розвитку фрустраційної толерантності операторів ССПО на етапі підготовки до виконання бойових завдань.

Теоретичне підґрунтя. У дослідженні фрустраційного чинника професійної діяльності операторів ССПО особливе значення відіграють: евристична теорія фрустрації С Розенцвейга; тлумачення фрустрації у психології діяльності (М. Левітов, Б. Ананьєв, Ф. Василюк); поведінкове тлумачення фрустрації (Р. Баркер, Т. Дембо, К. Левін); дослідження фрустраційної толерантності як психічної властивості особистості (Н. Чижиченко, О. Холодова); обґрунтування фрустраційної толерантності як професійної здатності протистояти несприятливим чинникам (А. Большакова, М. Омельченко); розроблення засобів емпіричного дослідження фрустрації та фрустраційної толерантності (С. Розенцвейг, О. Хміляр, М. Кузьменко). Теоретичні й методологічні основи

соціально-психологічного тренінгу як методу описані у працях зарубіжних і вітчизняних науковців М. Форверга, О. Еверетта, В. Федорчука, О. Колесніченка, Я. Мацогори, І. Приходька, Т. Грицевич, О. Капінус, Т. Мацевко, А. Романишина, Л. Музичко, А. Неурової, А. Окаєвич.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у роботі завдань було використано *теоретичні методи* дослідження: аналіз проблеми дослідження, синтез, порівняння, узагальнення; статистичні: описову статистику, статистичні критерії відповідно до завдань дослідження: λ -критерій Колмогорова – Смирнова, U -критерій Манна-Уїтні.

Результати і обговорення. Негативний вплив і деструктивність фрустрації для ефективності виконання завдань за призначенням висувають особливі вимоги до психічної сфери оператора ССПО, рівня його психологічної готовності, психічної стійкості, що зумовлюють необхідність розроблення та впровадження в ході заходів психологічного забезпечення підготовки і виконання завдань за призначенням військ (сил) новітнього інструментарію для розвитку стійкості до несприятливих чинників бойової обстановки (стресу, страху, фрустрації, афекту тощо). Розроблення та впровадження в заходи спеціальної психологічної підготовки тренінгової програми розвитку фрустраційної толерантності військовослужбовців ССПО до виконання бойових завдань, на наш погляд, є перспективним напрямом роботи військових психологів на етапі підготовки до виконання завдань за призначенням.

Під час розроблення психологічного тренінгу ми мали за мету знайти оптимальний підхід до розвитку компонентів фрустраційної толерантності операторів ССПО, підвищити психологічну готовність військовослужбовців до ефективного виконання бойових завдань в умовах фруструючих перешкод і стресорів бойової обстановки.

Щоб реалізувати мету в межах розробленої тренінгової програми, потрібно виконати такі завдання:

1) актуалізувати для операторів ССПО розуміння вирішального впливу власних емоцій та поведінки на результативність подолання перешкод, які виникають на

шляху досягнення мети або вирішення завдань;

2) сприяти підвищенню в операторів ССПО рівня мотивації до успіху, формуванню корпоративних цінностей, професійному самовдосконаленню, підвищенню рівня психологічної компетенції;

3) вдосконалити практичні навички оператора ССПО з умінь раціонально мислити в умовах невизначеності, а також окремі аспекти креативності як якості особистості, гнучкості, оригінальності, творчості;

4) сформувати в операторів ССПО ефективну стратегію поведінки в умовах фрустраційних перешкод для виконання завдань за призначенням.

Програма професійно-психологічного тренінгу розвитку фрустраційної толерантності операторів ССПО “Іду на Ви” структурно містить три частини: вступну, основну і заключну.

У ході вступної частини тренер відрекомендується, надає учасникам тренінгу інформацію про мету, завдання і порядок організації роботи, визначає правила роботи у групі.

Основна частина містить чотири тренінгових модулів, кожен з яких включає два заняття:

тренінговий модуль 1 “Емоційно-вольовий компонент фрустраційної толерантності оператора ССПО”;

тренінговий модуль 2 “Мотиваційно-ціннісний компонент фрустраційної толерантності оператора ССПО”;

тренінговий модуль 3 “Когнітивний компонент фрустраційної толерантності оператора ССПО”;

тренінговий модуль 4 “Поведінковий компонент фрустраційної толерантності оператора ССПО”.

Кожен модуль спрямований на розвиток окремих компонентів фрустраційної толерантності, має визначені мету та завдання. В основу тренінгової програми покладено принцип поетапності, застосування якого сприяє поступовому глибшому розумінню кожним оператором ССПО самого себе. Кожна зустріч логічно впливає із попередньої і є змістовою основою для наступної. Обов'язковими процедурами під час кожної тренінгової зустрічі є індивідуальна та групова рефлексія

Питання психології

[2, с. 45]. В основу тренінгового модулю покладено технологічний підхід, використаний у наукових працях Д. Лисенка [3] та А. Кириченка [4], згідно з яким структура технології розвитку містить такі основні компоненти: вступ до заняття; інформаційно-смісловий, корекційно-розвивальний, діагностичний компоненти або психологічний практикум; заключну частину.

Кожен модуль складається з двох занять. Найбільшим у ході тренінгового заняття є корекційно-розвивальний компонент (46% навчального часу). На інформаційно-смісловий компонент і психологічний практикум припадає по 17% навчального часу, на вступну і заключну частини тренінгового заняття – по 10% часу (рис 1).

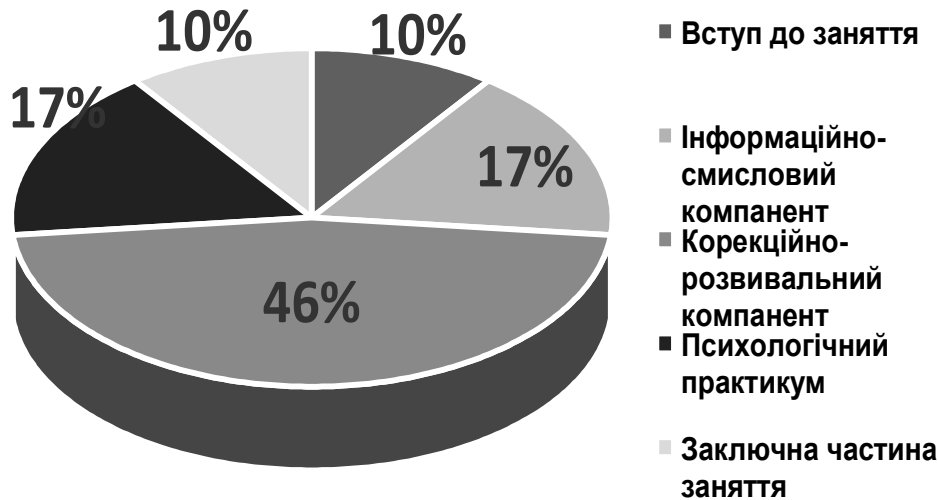

Рис.1 Розподіл часу тренінгового заняття

До формувального етапу психологічного експерименту були залучені 30 операторів військової частини А0661 (м. Хмельницький) Сил спеціальних операцій Збройних Сил України. Під час формування експериментальної вибірки ми намагалися забезпечити адекватне відображення властивостей генеральної сукупності і відповідність таким вимогам [5, с. 32]: однорідність – включення досліджуваних осіб, які за характеристиками відповідають меті експерименту; репрезентативність – наявність всіх основних ознак генеральної сукупності приблизно у тій самій пропорції і з тією ж частотою, з якою ця ознака наявна в генеральній сукупності.

Отже, сформована вибірка відповідає таким критеріям: операціональної валідності – визначена предметом і гіпотезою нашого дослідження, має мінімальні відхилення від ідеальної групи; еквівалентності досліджуваних (внутрішньої валідності) – враховує значущі відмінності між досліджуваними особами і групами; репрезентативності (зовнішньої валідності) – визначена видом статистичних заходів і вибраною достовірністю відхилення (прийняття) гіпотези [6, с. 36].

Для формування репрезентативної вибірки ми обрали метод формування стратифікованої випадкової вибірки, який передбачає поділ елементів генеральної сукупності на підгрупи за певними однаковими характеристиками (оптимальним, сприятливим, критичним та несприятливим рівнями фрустраційної толерантності) [5, с. 36]. Отже, відповідно до зазначених вимог та критеріїв було сформовано дві незалежні групи: контрольну ($n = 30$ осіб) та експериментальну ($n = 30$ осіб). Ці групи сформовані з однаковим розподілом осіб за військовим званням, посадами, бойовим досвідом та рівнем розвитку фрустраційної толерантності, попередньо встановленим в ході констатувального етапу психологічного експерименту.

Для оцінювання значущості відмінностей між контрольною (далі – КГ) та експериментальною (далі – ЕГ) групами до та після формувального впливу ми висунули нульову (H_0) та альтернативну (H_1) гіпотези. Згідно з H_0 значення показників фрустраційної толерантності не відрізняються в операторів ССПО, які брали участь у програмі розвитку, і тих, хто до участі у програмі не був залучений.

Альтернативна гіпотеза $H1$ полягає в тому, що показники рівня фрустраційної толерантності в операторів ССПО відрізняються у тих, хто брав участь у програмі розвитку, і тих, хто до участі у ній небув залучений. Відповідно особовий склад ЕГ, який брав участь у запропонованій програмі, матиме вищі показники фрустраційної толерантності, ніж особовий склад КГ, який не був залучений до участі у програмі [5, с. 53].

Статистичну обробку даних ми розпочали з визначення закону розподілу для кожного з показників компонентів фрустраційної толерантності операторів ССПО. Для цього ми застосували λ -критерій Колмогорова-Смирнова. На підставі отриманих даних ми дійшли висновку, що показники параметрів фрустраційної толерантності відповідають ненормальному розподілу. Для підтвердження або спростування статистичної значущості змін у КГ та ЕГ ми застосували непараметричний U -критерій Манна-Уїтні. За допомогою обраного критерію ми порівняли зміни, що відбулися у групах, та оцінили їх значущість щодо критичних значень достовірності на рівні $p \leq 0,01$ та $p \leq 0,05$, коли $n = 30$. Якщо результат $U_{emp} > U_{кр}$ для рівня значущості $p = 0,05$ та обсягів вибірок $n1$ і $n2$ то приймаємо нульову гіпотезу: рівень ознаки у першій вибірці не перевищує рівень ознаки у другій. Якщо результат $U_{emp} < U_{кр}$ для рівня значущості $p = 0,01$ та обсягів вибірок $n1$ і $n2$ то приймаємо альтернативну гіпотезу: рівень ознаки у першій вибірці перевищує рівень ознаки у другій [5, с. 98]. Чим менше значення U , тим вищий рівень достовірності зсувів. Обчислення U -критерію Манна-Уїтні ми проводили за допомогою стандартизованого пакету програм IBM SPSS Statistics 20.0, офісних додатків Microsoft Excel.

Ефективність запровадженої програми розвитку фрустраційної толерантності операторів ССПО до бойової діяльності було перевірено за допомогою аналізу виявлених позитивних динамічних змін у ході формувального етапу психологічного експерименту за такими показниками:

для емоційно-вольового компонента – сила, рухливість, врівноваженість нервової системи, особистісний рівень тривожності, фрустрованості, агресивності, ригідності, толерантності-інтолерантності до невизначеності, готовності до ризику;

для мотиваційно-ціннісного компонента – оцінка результатів праці, рівень професійних домагань, інтернальність у сфері професійних досягнень, професійні інтереси та цінності, життєві цілі, рівень мотивації до успіху, рівень мотивації до уникнення невдачі;

для когнітивна-пізнавального компонента – аналітичний, реалістичний, синтетичний, ідеалістичний, прагматичний стилі мислення, предметно-діловий, абстрактно-символічний, словесно-логічний, наочно-образний та креативний типи мислення, види ірраціональних установок (катастрофізація, зобов'язання стосовно себе, зобов'язання стосовно інших) самооцінка та раціональність мислення, фрустраційна толерантність та індивідуальний рівень рефлексії;

для поведінкового компоненту – рівень фрустраційної толерантності оператора ССПО, домінуючі стратегії поведінки за спрямованістю і типом реакції, домінуючі копінг-стратегії та механізми психологічного захисту операторів.

Аналізуючи динаміку особистісних змін у досліджуваних операторів ССПО зі складу ЕГ та КГ на початку та наприкінці формувального етапу психологічного експерименту, зазначимо, що отримані дані інтерпретовано з розкриттям кожного показника компонентів фрустраційної толерантності відповідно до обраного психодіагностичного інструментарію.

За методикою вивчення якостей нервової системи $T1, T2, T3$ істотних змін за показниками якостей (силою, рухливістю, врівноваженістю) нервової системи в ЕГ та КГ не відбулося. Спостерігалися лише незначні зміни на рівні 3,4% за показником рухливості-інертності нервової системи операторів ССПО зі складу ЕГ.

За методикою діагностування самооцінки психічних станів Г. Айзенка в ЕГ спостерігаємо поліпшення показників відсутності рівня тривожності (на 33,3%), фрустрованості (на 23,3%), агресивності (на 16,7%) та ригідності (на 16,7%) за рахунок зменшення середніх показників за зазначеними шкалами. У КГ за шкалами тривожності, фрустрації та ригідності змін не виявлено, спостерігалось тільки збільшення за шкалою агресивності показника середнього рівня агресивності на 3,4% за рахунок зменшення на такий же відсоток показника низького рівня агресивності.

За методикою діагностування толерантності-інтолерантності до невизначеності С. Баднера в ЕГ спостерігаємо поліпшення показників за шкалою “толерантність до невизначеності” (далі – ТН) при зменшенні показників за шкалою “інтолерантності до невизначеності” (далі – ІТН). Так, високий рівень ТН в ЕГ збільшився на 40%, рівень вище середнього – на 10% за рахунок одночасного зменшення низького рівня ТН на 10 %, рівня нижче середнього – на 6,7 %, рівня трохи нижче середнього – на 10 %, середнього – на 20 %. Зазначений показники для КГ залишилися майже без змін, за винятком збільшення значення показника нижче середнього рівня ТН на 3,4% за рахунок зменшення на цей відсоток значення показника трохи нижче середнього рівня ТН. Значущої динаміки за показниками шкали ІТН не відбулося. В ЕГ на 3,4 % збільшилося значення показника нижче середнього рівня ІТН за рахунок пропорційного зменшення середнього рівня ІТН. У КГ відбулося збільшення на 3,4% високого рівня ІТН, на 3,4% – вище середнього рівня ІТН, на 3,4% – трохи вище середнього рівня ІТН за рахунок зменшення на 6,7% середнього рівня ІТН і на 3,4 % – нижче середнього рівня ІТН.

Розглядаючи динаміку особистісних змін в операторів ССПО за методикою діагностування ступеня готовності до ризику Г. Шуберт, в ЕГ спостерігаємо зміни за одним показником із п’яти: збільшення усвідомленої готовності до ризику на 30% за рахунок зменшення значень решти показників. Відбулися певні зміни також у КГ: збільшилися показники нижче середнього на 3,4% та вище середнього на 3,4% при зменшенні значень показниками занадто обережний на 3,4% та середнього значення готовності до ризику на 3,4%.

Отже, розглядаючи динаміку змін в емоційно-вольовій сфері операторів ССПО, можемо констатувати незначні особистісні зміни за показниками якостей нервової системи, завдяки сформованості нервової системи операторів ССПО та ефективній організації заходів професійно-психологічного добору у військові частини підпорядковані командуванню Сил спеціальних операцій Збройних Сил України. У свою чергу, можемо констатувати значні особистісні зміни за результатами формувального етапу психологічного дослідження в показниках особистісного

рівня тривожності, фрустрованості, агресивності, ригідності, толерантності до невизначеності та готовності до ризику.

Динаміку змін внаслідок формувального впливу на ціннісно-мотиваційну сферу оператора ССПО ми дослідили за допомогою якісних та кількісних змін у показниках за шкалами методики професійної мотивації В. Осьодла та показниками діагностування мотивації до успіху і мотивації до уникнення невдачі, запропонованими Т. Елерсом.

Відповідно до результатів опитування за методикою діагностування професійної мотивації В. Осьодла в учасників ЕГ виявлено значне зростання за шкалою “оцінка результатів праці” на 23,3% високого показника за рахунок зменшення низького на 3,3% та середнього показника на 20,0%; за шкалою “професійні домагання” – на 13,3% високого показника за рахунок зменшення низького на 6,7% та середнього показника на 6,7%; за шкалою “інтернальність у сфері професійних досягнень” на 6,7 % високого показника за рахунок зменшення середнього показника на 6,7%; за шкалою “професійні інтереси та цінності” на 16,7% високого показника за рахунок зменшення низького на 6,7% та середнього показника на 10%; за шкалою “життєві цілі” на 20,0% високого показника за рахунок зменшення низького на 10,0% та середнього показника на 10,0%. У КГ було виявлено незначне коливання показників на рівні +1 (3,3%); –1 (3,3%), що не впливає на результати психологічного дослідження.

Відповідно до методики діагностування мотивації до успіху Т. Елерса в учасників ЕГ спостерігаємо зростання на 10,0% занадто високого рівня та на 6,7% – помірно високого рівня мотивації до успіху за рахунок зменшення показників середнього рівня (на 3,3%), нижче середнього рівня (6,7%) та низького рівня мотивації до успіху (на 6,7%). В операторів зі складу КГ змін майже не відбувалося.

За методикою діагностування мотивації до уникнення невдачі Т. Елерса в операторів зі складу ЕГ також спостерігаємо позитивні зміни: зростання на 26,6% респондентів з низьким рівнем мотивації до уникнення невдачі, що опосередковано вказує на поліпшення бойової мотивації операторів ССПО зі складу ЕГ. Зазначене зростання відбулося за рахунок зменшення на 20% середнього рівня та на 6,7% занадто високого рівня мотивації до уникнення невдач.

Відповідно в операторів зі складу КГ особистісних змін не відбулося.

Отже, розглядаючи динаміку змін у ціннісно-мотиваційній сфері фрустраційної толерантності операторів ССПО, можемо констатувати наявність значних особистісних змін, які з'явилися за результатами формувального етапу психологічного дослідження, за показниками оцінювання результатів праці, професійних домагань, професійних інтересів і цінностей, життєвих цілей, а також зміщення акценту від мотивації на уникнення невдачі в бік мотивації до успіху.

Динаміку змін внаслідок формувального впливу на когнітивно-пізнавальну сферу оператора ССПО ми дослідили з точки зору якісних і кількісних змін за показниками стилів і типів мислення, видів ірраціональних установок та індивідуального рівня рефлексії операторів ССПО.

У характеристиках особистісних змін у КГ та ЕГ, визначених за *методикою діагностування ірраціональних установок А. Еліса*, спостерігаємо позитивні зрушення в ЕГ: на 10% зменшилася кількість респондентів, які мають виражені ірраціональні установки, що призводять до стресу та фрустрації, за шкалою “катострофізації”; на 26,6% – за шкалою “зобов’язання стосовно себе” за рахунок зменшення на 13,3% респондентів, які мають виражені ірраціональні установки і збільшення на 13,3% респондентів, які демонструють відсутність ірраціональних установок; на 13,4% – за шкалою “зобов’язання стосовно інших” за рахунок зменшення на 6,7% респондентів, які мають виражені ірраціональні установки і збільшення на 6,7% респондентів, які демонструють відсутність ірраціональних установок; на 27,7% – за шкалою “самооцінка та раціональність мислення” за рахунок збільшення на 23,3% респондентів з відсутністю ірраціональних установок і зменшення на 3,4% респондентів, які мають виражені ірраціональні установки; на 13,3% поліпшилися показники за шкалою “фрустраційна толерантність” за рахунок зменшення кількості досліджуваних операторів, які демонструють відсутність ірраціональних установок. У КГ не відбулося статистично значущих для нашого дослідження змін.

За *методикою діагностування типу мислення Р. Бремсона, А. Харрісона*

відбулися особистісні зміни у досліджуваних осіб ЕГ за шкалою “предметно-ділове мислення” – на 3,4% зменшився високий рівень; за шкалою “абстрактно-символічне мислення” – збільшився високий рівень 6,7% за рахунок зменшення кількості осіб із низьким рівнем; за шкалою “словесно-логічне мислення” – збільшився високий рівень у 6,7% респондентів на фоні збільшення кількості осіб із низьким рівнем на 6,7%; за шкалою “креативне мислення” – збільшився на 20,1% високий рівень за рахунок зменшення кількості осіб із низьким рівнем на 3,4% та середнім рівнем на 16,7%. У КГ за усіма шкалами відбулися незначні зміни, які істотно не впливають на результати дослідження.

Особистісні зміни в досліджуваних осіб ЕГ, визначені за *методикою діагностування стилів мислення Р. Бремсона, А. Харрісона* відбулися за такими шкалами: “синтетичний стиль мислення” – на 3,4% збільшилася помірна перевага за рахунок зменшення на 3,4% помірного нехтування зазначеним стилем; “ідеалістичний стиль мислення” – на 6,7% збільшилася помірна перевага за рахунок зменшення на 6,7% помірного нехтування ідеалістичним стилем; “прагматичний стиль мислення” – на 3,4% збільшилася помірна перевага за рахунок зменшення на 3,4% зони невизначеності для респондентів, які надають перевагу прагматичному стилю мислення; “аналітичний стиль мислення” – на 37,2% збільшилася кількість операторів із домінуванням зазначеного стилю мислення за рахунок збільшення на 3,4% показника домінування стилю, на 10,5% – переважання стилю, на 23,3% – перевага аналітичного стилю мислення, а також зменшення на 20,0% зони невизначеності для респондентів, які надають перевагу аналітичному мисленню; “реалістичний стиль мислення” – на 6,8% збільшення за рахунок надання переваги реалістичному стилю (на 3,4%) і помірної переваги (на 3,4%) на фоні зменшення на 3,4% домінування та збільшення на 3,4% осіб, які стійко ігнорують реалістичний стиль мислення. У КГ незначні зміни (від 3,4% до 6,7%) відбулися за показниками ідеалістичного, аналітичного та реалістичного стилів мислення.

За *методикою діагностування індивідуальної міри рефлексивності А. Карпова, В. Пономарьової* в ЕГ

Питання психології

спостерігаємо поліпшення задовільного рівня на 23,3% і достатнього рівня – на 3,4 % за рахунок зменшення на 26,7% низького рівня. У КГ особистісних змін за рівнем рефлексивності не відбулося.

Отже, розглядаючи динаміку змін у пізнавально-когнітивній сфері операторів ССПО, можемо констатувати появу значних особистісних змін за результатами формульованого етапу психологічного дослідження в показниках ймовірності виникнення стресу та фрустрації (наявності ірраціональних установок) і рівня фрустраційної толерантності за шкалами методики А. Елліса, збільшення кількості операторів з високим рівнем наочно-образного та креативного мислення за показниками методики діагностування типів мислення, а також аналітичного стилю мислення і здатності до рефлексії операторів ССПО зі складу ЕГ.

Визначальним в бойовій діяльності оператора ССПО є *поведінковий компонент фрустраційної толерантності*, завдяки якому реалізуються поведінкові стратегії в екстремальних, фруструючих умовах виконання завдань за призначенням. Динаміку змін внаслідок формульованого впливу на поведінку оператора ССПО ми дослідили за допомогою якісних та

кількісних змін показників за шкалами рівня фрустраційної толерантності, типу поведінки за напрямом і типом поведінкової реакції на фруструючу ситуацію, поведінкових копінг-стратегій для подолання стресу і фрустрації, а також механізмів психологічного захисту у стресових і фрустраційних умовах виконання бойових завдань.

Відповідно до *авторської методики “Прогнозування поведінки військовослужбовців ССПО в екстремальних умовах виконання завдань за призначенням”* спостерігаємо динаміку особистісних змін за рівнем фрустраційної толерантності операторів ССПО зі складу ЕГ. Так кількість операторів з оптимальним рівнем фрустраційної толерантності в ході формульованого етапу експерименту збільшилася на 30% за рахунок зменшення на 20% критичного рівня і на 10 % сприятливого рівня фрустраційної толерантності. Також відбулися зміни у домінуючих поведінкових реакціях за рахунок збільшення кількості операторів, яким притаманна екстрапунітивна реакція (за спрямованістю) на 9,7% та з фіксуванням на вирішенні проблеми (за типом реакції) на 22,6%. У операторів зі складу КГ особистісних змін майже не відбувалося (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка особистісних змін у досліджуваних осіб ЕГ та КГ за методикою “Прогнозування поведінки військовослужбовців ССПО в екстремальних умовах виконання завдань за призначенням”

Показники	Кількість осіб (%)					
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		Динаміка зміни	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
<i>Рівень фрустраційної толерантності</i>						
Оптимальний	3 (10,0)	3 (10,0)	12 (40,0)	3 (10,0)	+9 (30,0)	–
Сприятливий	20 (66,7)	22 (73,3)	17 (56,7)	22 (73,3)	–3 (10,0)	–
Критичний	7 (23,3)	5 (16,7)	1(3,3)	5 (16,7)	–6 (20,0)	–
Несприятливий	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	–	–
<i>Стратегія поведінки за спрямованістю реакції</i>						
Екстрапунітивна реакція	21 (70,0)	23 (76,65)	24 (80,0)	23 (76,65)	+3 (10,0)	–
Інтропунітивна реакція	6 (20,0)	5 (16,65)	3 (10,0)	5 (16,65)	–3 (10,0)	–
Імпунітивна реакція	3 (10,0)	2 (6,7)	3 (10,0)	2 (6,7)	–	–
<i>Стратегія поведінки за типом реакції</i>						
З фіксуванням на перешкоді	16 (51,6)	15 (48,4)	12 (38,7)	14 (45,2)	–4 (12,9)	–1 (3,2)
З фіксуванням на самозахисті	5 (16,1)	4 (12,9)	2 (6,5)	4 (12,9)	–3 (9,7)	–
З фіксуванням на вирішенні проблеми	10 (32,3)	12 (38,7)	17 (54,8)	13 (41,9)	+7 (22,6)	+1 (3,2)

Питання психології

За методикою діагностування копінг-стратегій Р. Лазаруса та С. Фолкмана (адаптованою Т. Крюковою, Е. Куфтяк, М. Замішляєвою) спостерігаємо позитивні особистісні зміни за такими шкалами: “самоконтроль” – збільшення на 16,6% кількості осіб з низьким рівнем напруження, що вказує на адаптивний варіант копінгу, за рахунок зменшення осіб із середнім (на 6,6%) та високим рівнями напруження (на 10,0%); “пошук соціальної підтримки” – збільшення на 23,3% осіб із низьким рівнем напруження за рахунок зменшення кількості осіб із середнім (на 13,3%) та високим рівнями напруження (на 10,0%); “взяття відповідальності на себе” – збільшення на 16,7% кількості осіб із низьким рівнем напруження за рахунок зменшення кількості осіб із середнім (на 16,7%) рівнем; “планування вирішення проблеми” – збільшення на 26,6% осіб із низьким рівнем напруження за рахунок зменшення кількості осіб із середнім (на 20,0%) та високим (на 6,6%) рівнями напруження; “позитивного переоцінювання” – збільшення на 26,6% кількості осіб з низьким рівнем напруження за рахунок зменшення кількості осіб із середнім (на 13,3%) та високим (на 13,3%) рівнями напруження. У КГ особистісних змін майже не відбулося.

За методикою діагностування механізмів психологічного захисту Р. Плутчика і К. Конте (в адаптації Л. Вассермана, О. Єршиєва, Є. Клубової) спостерігаємо істотні зміни лише у двох механізмах психологічного захисту у стресових (фрустраційних) умовах: на 13,3% – інтелектуалізації (раціоналізації), що вказує на здатність операторів долати фруструючу ситуацію за допомогою логічних установок, і на 10,0% – реактивних утворень, що вказує на здатність операторів позбутися негативних думок та почуттів через переосмислення ситуації та знаходження

протипаги негативу. Жодних особистісних змін в операторів зі складу КГ не відбулося.

Отже, розглядаючи динаміку змін у поведінковому компоненті фрустраційної толерантності операторів ССПО можемо констатувати: значні особистісні зміни за результатами формувального етапу психологічного дослідження в показниках оптимального рівня фрустраційної толерантності, збільшення кількості операторів, у яких домінує екстрапунітивна реакція з фіксуванням на вирішенні проблеми; особистісні зміни у виборі позитивних копінг-стратегій для подолання фруструючої (стресової) ситуації; надання переваги таким механізмам психологічного захисту, як інтелектуалізація (раціоналізація) та реактивні утворення.

Результати, отримані в ході проведення формувального етапу психологічного експерименту, підтверджують позитивну динаміку особистісних змін у досліджуваних операторів зі складу ЕГ та вказують на дієвість програми розвитку фрустраційної толерантності операторів ССПО до виконання бойових завдань. Для подальшого підтвердження динамічних змін у досліджуваних показниках, отриманих в ЕГ та КГ до та після формувального етапу психологічного експерименту, ми перевірили наявність змін у рівнях кожної ознаки за допомогою розрахунків непараметричного U -критерію Манна-Уїтні, який дав змогу визначити ефективність запропонованої програми розвитку фрустраційної толерантності операторів ССПО до виконання бойових завдань. Значення U -критерію Манна-Уїтні було обчислено за допомогою програмного забезпечення SPSS 20.0 для Windows. Критичні значення U -критерію Манна-Уїтні для контрольної ($n = 30$) та експериментальної ($n = 30$) груп дорівнюють: $U_{0,01} = 292$ та $U_{0,05} = 338$ відповідно (рис. 2).

Рис. 2 Ось значимості U -критерію Манна-Уїтні для $n = 30$

Питання психології

Аналізуючи отримані дані за більшістю показників емоційно-вольового компонента фрустраційної толерантності в ЕГ, ми спостерігаємо позитивні зміни U -критерію Манна-Уїтні. Для показників рівнів тривожності ($p \leq 0,05$), фрустрації ($p < 0,01$), агресивності ($p \leq 0,05$), ригідності ($p \leq 0,05$), толерантності до невизначеності ($p < 0,01$) та

готовності до ризику ($p < 0,01$) прийємо гіпотезу H_1 , відмінності у показниках є статистично значущими. Водночас у показниках якостей нервової системи ($p > 0,05$), інтолерантності до невизначеності ($p > 0,05$) статистично значущих відмінностей не відбулося, отже, для них ми приймаємо H_0 (табл. 2).

Таблиця 2

Результати обчислення U -критерію Манна-Уїтні у ході дослідження показників емоційно-вольового компонента фрустраційної толерантності операторів ССПО

№ п/п	Встановлені показники	U_{emp} до тренінгу		U_{emp} після тренінгу	
		U_{emp}	p	U_{emp}	p
<i>Якості нервової системи (НС)</i>					
1	Сила НС	334	$p > 0,05$	331	$p > 0,05$
2	Рухливість НС	407	$p > 0,05$	364,5	$p > 0,05$
3	Врівноваженість НС	352,5	$p > 0,05$	352,5	$p > 0,05$
<i>Психічні стани</i>					
4	Тривожність	334	$p > 0,05$	247,5	$p \leq 0,05$
5	Фрустрація	340	$p > 0,05$	239	$p < 0,01$
6	Агресивність	382,5	$p > 0,05$	239	$p \leq 0,05$
7	Ригідність	419,5	$p > 0,05$	311	$p \leq 0,05$
<i>Толерантність до невизначеності (ТН)</i>					
8	Інтолерантність до невизначеності (ТН)	421,5	$p > 0,05$	363	$p > 0,05$
9	Толерантність до невизначеності (ТН)	409	$p > 0,05$	269	$p < 0,01$
10	Готовність до ризику	437	$p > 0,05$	232	$p < 0,01$

На підставі аналізу емпіричних даних за показниками мотиваційно-ціннісного компонента фрустраційної толерантності в ЕГ визначена наявність позитивних змін U -критерію Манна-Уїтні, за винятком показника мотивації до уникнення невдачі ($p > 0,05$). Цей показник не зазнав статистично значущих змін, тому стосовно нього прийємо гіпотеза H_0 . Решта показників:

оцінка результатів праці ($p \leq 0,05$), професійні домагання ($p \leq 0,05$), інтернальність у сфері професійних досягнень ($p \leq 0,05$), професійні інтереси та цінності ($p < 0,01$), життєві цілі ($p \leq 0,05$) та мотивація до успіху ($p \leq 0,05$) є статистично значущими. Тому відносно них прийємо гіпотезу H_1 (табл. 3).

Таблиця 3

Результати обчислення U -критерію Манна-Уїтні у ході дослідження показників мотиваційно-ціннісного компонента фрустраційної толерантності операторів ССПО

№ п/п	Встановлені показники	U_{emp} до тренінгу		U_{emp} після тренінгу	
		U_{emp}	p	U_{emp}	p
1	Оцінка результатів праці	422,5	$p > 0,05$	307	$p \leq 0,05$
2	Професійні домагання	429	$p > 0,05$	318,5	$p \leq 0,05$
3	Інтернальність у сфері професійних досягнень	358,5	$p > 0,05$	300	$p \leq 0,05$
4	Професійні інтереси та цінності	440	$p > 0,05$	208	$p < 0,01$
5	Життєві цілі	408,5	$p > 0,05$	303	$p \leq 0,05$
6	Мотивація до успіху	428	$p > 0,05$	302,5	$p \leq 0,05$
7	Мотивація до уникнення невдачі	441,5	$p > 0,05$	442,5	$p > 0,05$

За результатами аналізу емпіричних даних за показниками пізнавально-когнітивного компонента фрустраційної толерантності в ЕГ визначено наявність позитивних змін U -критерію Манна-Уїтні. Так для показників ірраціонального мислення: катастрофізації ($p \leq 0,05$),

зобов'язань стосовно себе ($p < 0,01$), зобов'язання стосовно інших ($p < 0,01$), самооцінки та раціональності мислення ($p < 0,01$), фрустраційної толерантності ($p < 0,01$); типів мислення: предметно-ділового ($p < 0,01$), абстрактно-символічного ($p < 0,01$), словесно-логічного ($p < 0,01$), наочно-

Питання психології

образного ($p < 0,01$) та креативного ($p < 0,01$); стилів мислення: синтетичного ($p \leq 0,05$), ідеалістичного ($p \leq 0,05$), прагматичного ($p \leq 0,05$), аналітичного ($p \leq 0,05$), реалістичного ($p \leq 0,05$); рівня рефлексивності ($p < 0,01$) ці показники є статистично значущими. Відносно них приймемо гіпотезу H_1 (табл. 4).

Таблиця 4

Результати обчислення U -критерію Манна-Уїтні у ході дослідження показників когнитивно-пізнавального компонента фрустраційної толерантності операторів ССПО

№ п/п	Встановлені показники	Уемп до тренінгу		Уемп після тренінгу	
		Уемп	p	Уемп	p
<i>Ірраціональні установки</i>					
1	Катастрофізація	414,5	$p > 0,05$	305,5	$p \leq 0,05$
2	Вимоги по відношенню до себе	402	$p > 0,05$	274,5	$p < 0,01$
3	Вимоги по відношенню до інших	418	$p > 0,05$	265	$p < 0,01$
4	Самооцінка та раціональність мислення	434,5	$p > 0,05$	236	$p < 0,01$
5	Фрустраційна толерантність (ФТ)	423,5	$p > 0,05$	237	$p < 0,01$
<i>Типи мислення</i>					
6	Предметно-ділове	435	$p > 0,05$	272,5	$p < 0,01$
7	Абстрактно-символічне	436	$p > 0,05$	373,5	$p < 0,01$
8	Словесно-логічне	413,5	$p > 0,05$	289	$p < 0,01$
9	Наочно-образне	334,5	$p > 0,05$	307	$p \leq 0,05$
10	Креативність (творчість)	441,5	$p > 0,05$	231,5	$p < 0,01$
<i>Стилі мислення</i>					
11	Синтетичний	415	$p > 0,05$	300,5	$p \leq 0,05$
12	Ідеалістичний	410	$p > 0,05$	309	$p \leq 0,05$
13	Прагматичний	440,5	$p > 0,05$	309,5	$p \leq 0,05$
14	Аналітичний	402,5	$p > 0,05$	287	$p \leq 0,05$
15	Реалістичний	420	$p > 0,05$	315	$p \leq 0,05$
<i>Рівень рефлексивності</i>					
16	Індивідуальна міра вияву рефлексивності	327,5	$p > 0,05$	207	$p < 0,01$

Аналіз емпіричних даних за показниками поведінкового компонента фрустраційної толерантності в ЕГпоказав позитивні зміни U -критерію Манна-Уїтні. Так для показників рівня фрустраційної толерантності ($p < 0,01$); копінг-стратегій: самоконтролю ($p < 0,01$), пошуку соціальної підтримки ($p < 0,01$), взяття відповідальності ($p \leq 0,05$), планування вирішення проблеми ($p < 0,01$), позитивного переоцінювання ($p < 0,01$); механізмів психологічного захисту: інтелектуалізації ($p \leq 0,05$) і реактивного утворення ($p \leq 0,05$) ці показники є статистично значущі. Отже, стосовно них приймемо гіпотезу H_1 (табл. 5)

Таблиця 5

Результати обчислення U -критерію Манна-Уїтні в ході дослідження показників поведінкового компонента фрустраційної толерантності операторів ССПО

№ п/п	Встановлені показники	Уемп до тренінгу		Уемп після тренінгу	
		Уемп	p	Уемп	p
<i>Прогнозування поведінки в екстремальних умовах виконання бойових завдань</i>					
1	Рівень фрустраційної толерантності	364,5	$p > 0,05$	277	$p < 0,01$
<i>Копінг-стратегії</i>					
2	Самоконтроль	426	$p > 0,05$	258	$p < 0,01$
3	Пошук соціальної підтримки	357	$p > 0,05$	197	$p < 0,01$
4	Взяття відповідальності	382	$p > 0,05$	313,5	$p \leq 0,05$
5	Планування вирішення проблеми	382	$p > 0,05$	116,5	$p < 0,01$
6	Позитивне переоцінювання	395,5	$p > 0,05$	267	$p < 0,01$
<i>Механізми психологічного захисту</i>					
7	Інтелектуалізація (раціоналізація)	341,5	$p > 0,05$	293	$p \leq 0,05$
8	Реактивне утворення	391,5	$p > 0,05$	306,5	$p \leq 0,05$

Таким чином, завдяки формульованому переконалися в ефективності програми етапу психологічного експерименту ми розвитку фрустраційної толерантності

операторів ССПО до виконання бойових завдань в екстремальних умовах. Результати, отримані за підсумками формульованого етапу експерименту, підтвердили значущість результатів та ефективність програми.

Висновок.

1. Специфічні умови виконання бойових завдань операторами ССПО потребують максимально можливої межі стійкості оператора ССПО до несприятливих фруструючих чинників бойової обстановки, яка залежить від сформованості і розвиненості емоційно-вольової (регулює перебіг психічних процесів, адекватність сприйняття фруструючої ситуації, холоднокровність її оцінювання та реагування на фруструючу ситуацію), ціннісно-мотиваційної (визначає потреби, переконання, ідеали, стимули і мотиви оператора ССПО, його бойову мотивацію), когнітивно-пізнавальної (акумулює знання, навички, вміння для ефективного виконання завдань, здатність оператора ССПО до сприйняття, усвідомлення та опрацювання інформації, прийняття обґрунтованих рішень у фрустраційних умовах виконання завдань) та поведінкової (включає рішення і вчинки оператора ССПО, спрямовані на конструктивне подолання фрустраційних ситуацій бойової обстановки) сфер особистості оператора ССПО.

2. Розроблена та апробована програма розвитку фрустраційної толерантності операторів ССПО “Іду на Ви” до виконання завдань в умовах бойових дій є ефективною, що підтверджено наявністю позитивних зрушень в операторів ССПО зі складу ЕГ. Аналіз емпіричних даних вказує на статистично значущі позитивні зміни *U*-критерію Манна-Уїтні за показниками фрустраційної толерантності в ЕГ: рівнів тривожності ($U_{\text{емп}} = 247,5, p \leq 0,05$), фрустрації ($U_{\text{емп}} = 239, p < 0,01$), агресивності ($U_{\text{емп}} = 239, p \leq 0,05$), ригідності ($U_{\text{емп}} = 311, p \leq 0,05$), толерантності до невизначеності ($U_{\text{емп}} = 269, p < 0,01$), готовності до ризику ($U_{\text{емп}} = 232, p < 0,01$); оцінки результатів праці ($U_{\text{емп}} = 307, p \leq 0,05$), професійних домагань ($U_{\text{емп}} = 318,5, p \leq 0,05$), інтернальності у сфері професійних досягнень ($U_{\text{емп}} = 300, p \leq 0,05$), професійних інтересів та цінностей ($U_{\text{емп}} = 208, p < 0,01$), життєвих цілей ($U_{\text{емп}}$

$= 303, p \leq 0,05$), мотивації до успіху ($U_{\text{емп}} = 302,5, p \leq 0,05$); ірраціонального мислення: катастрофізації ($U_{\text{емп}} = 305,5, p \leq 0,05$), зобов'язання стосовно себе ($U_{\text{емп}} = 274,5, p < 0,01$), зобов'язання стосовно інших ($U_{\text{емп}} = 265, p < 0,01$), самооцінки та раціональності мислення ($U_{\text{емп}} = 236, p < 0,01$), фрустраційної толерантності ($U_{\text{емп}} = 237, p < 0,01$); типів мислення: предметно-ділового ($U_{\text{емп}} = 272,5, p < 0,01$), абстрактно-символічного ($U_{\text{емп}} = 373,5, p < 0,01$), словесно-логічного ($U_{\text{емп}} = 289, p < 0,01$), наочно-образного ($U_{\text{емп}} = 307, p < 0,01$) та креативного ($U_{\text{емп}} = 231,5, p < 0,01$); стилів мислення: синтетичного ($U_{\text{емп}} = 300,5, p \leq 0,05$), ідеалістичного ($U_{\text{емп}} = 309, p \leq 0,05$), прагматичного ($U_{\text{емп}} = 309,5, p \leq 0,05$), аналітичного ($U_{\text{емп}} = 287, p \leq 0,05$), реалістичного ($U_{\text{емп}} = 315, p \leq 0,05$); рівня рефлексивності ($U_{\text{емп}} = 207, p < 0,01$), рівня фрустраційної толерантності ($U_{\text{емп}} = 277, p < 0,01$); копінг-стратегій: самоконтролю ($U_{\text{емп}} = 258, p < 0,01$), пошуку соціальної підтримки ($U_{\text{емп}} = 197, p < 0,01$), взяття відповідальності на себе ($U_{\text{емп}} = 313,5, p \leq 0,05$), планування вирішення проблеми ($U_{\text{емп}} = 116,5, p < 0,01$), позитивного переоцінювання ($U_{\text{емп}} = 267, p < 0,01$); механізмів психологічного захисту: інтелектуалізації ($U_{\text{емп}} = 393, p \leq 0,05$) і реактивного утворення ($U_{\text{емп}} = 306,5, p \leq 0,05$). Достовірність позитивних зсувів встановлено на рівні статистичної значущості $p \leq 0,05$, що є позитивним результатом реалізації програми розвитку фрустраційної толерантності та виконання завдань експериментального дослідження в цілому.

Перспективними напрямками подальшого дослідження проблеми фрустраційної толерантності операторів ССПО вважаємо визначення кваліфікаційних психологічних вимог до посади оператора ССПО, опрацювання інструментарію цільової психологічної підготовки для ведення спеціальної розвідки та проведення спеціальних заходів (пошуку, влаштування засідок, нальотів тощо), вивчення залежності індивідуального рівня фрустраційної толерантності від згуртованості групи спеціального призначення та рівня довіри до бойових побратимів.

Список використаних джерел

1. Грицевич Т., Капінус О. & Мацевко Т. (2019) Тренінгові технології у навчанні та вихованні військовослужбовців: навч.-метод. посіб. Львів: АСВ імені Гетьмана Сагайдачного.
2. Макаревич О. П. (2001) Психологічна підготовка особистості до поведінки в складних ситуаціях: монографія. Київ: НАОУ.
3. Лисенко Д. П. (2021) Психологічні особливості розвитку довіри в системі взаємин “командир – підлеглий” у бойових умовах: дис. ... до-ра філософії за спеціальністю 053 “ Психологія”. Київ: НУОУ імені Івана Черняхівського.
4. Кириченко А. В. (2023) Психологічна готовність військовослужбовців Десантно-штурмових військ ЗС України до діяльності у бойових умовах: дис. ... до-ра філософії за спеціальністю 053 “Психологія”. Київ: НУОУ імені Івана Черняхівського.
5. Москальов І. О. & Лисенко Д. П. (2023) Застосування методів математичної статистики у психолого-педагогічних дослідженнях: навч. посіб. Київ: НУОУ імені Івана Черняхівського.
6. Руденко В.М. & Руденко Н.М. (2009) Математичні методи в психології: підручник. Київ: Академвидав.

References

1. T. Hrytsevych, O. Kapinus & T. Matsevko (2019) Treninhovi tekhnolohii u navchanni ta vykhovanni viiskovosluzhbovtsiv [Training technologies in the training and education of military personnel]: navch. – metod. posib. Lviv: ASV imeni Hetmana Sahaidachnoho (in Ukrainian).
2. Makarevych O. P. (2001) Psykholohichna pidhotovka osobystosti do povedinky v skladnykh sytuatsiiakh [Psychological preparation of the individual for behavior in difficult situations]: monohrafiia. Kyiv: NAOU (in Ukrainian).
3. Lysenko. D.P. (2021) Psykholohichni osoblyvosti rozvytku doviry v systemi vzaiemyn “komandyr – pidleghlyi” u boiovykh umovakh [Psychological features of the development of trust in the system of relations "commander – subordinate" in combat conditions]: dys. ... doktora filosofii za spetsialnistiu 053 “Psykholohiia”. Kyiv: NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho (in Ukrainian).
4. Kyrychenko A.V. (2023) Psykholohichna hotovnist viiskovosluzhbovtsiv Desantno-shturmovykh viisk ZS Ukrainy do diialnosti u boiovykh umovakh [Psychological readiness of servicemen of the Air Assault Forces of the Armed Forces of Ukraine for activities in combat conditions]: dys. ... doktora filosofii za spetsialnistiu 053 “Psykholohiia”. Kyiv: NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho (in Ukrainian).
5. Moskalov I.O. & Lysenko D.P. (2023) Zastosuvannia metodiv matematychnoi statystyky u psykholoho-pedahohichnykh doslidzhenniakh [Application of methods of mathematical statistics in psychological and pedagogical research]: navch. posib. Kyiv: NUOU (in Ukrainian).
6. Rudenko V.M. & Rudenko N.M. (2009) Matematychni metody v psykholohii [Mathematical methods in psychology]: pidruchnyk. Kyiv: Akademvydav (in Ukrainian).

Summary

Pavlushenko S. adjunct, department of moral and psychological support for the activities of troops (forces) of the National Defense University of Ukraine

ANALYSIS AND INTERPRETATION OF THE RESULTS OF APPROBATION OF THE PROGRAM FOR THE DEVELOPMENT OF FRUSTRATION TOLERANCE OF SPECIAL OPERATIONS FORCES OPERATORS TO PERFORM COMBAT MISSIONS

Introduction. *One of the effective means of psychological support at the stage of preparation for combat missions is vocational and psychological training, which allows developing professional significant psychological qualities of the operator of the Special Operations Forces of the Armed Forces of Ukraine (DADI – SSpO), necessary for the effective performance of assigned tasks, as well as improving the effectiveness of joint combat activities. Training is a method of active learning aimed at developing knowledge, skills, and social attitudes, during which the SSpO operator reviews his own values and priorities, corrects, improves and develops certain qualities and properties of his personality, chooses for himself the behavioral strategies that are necessary to perform the assigned tasks. The experience of using psychological training for the development of various military-professional competencies has a long historical tradition. The first mention of business games in Western Europe (XVII – XVIII) is noted as "royal game" (1664), "military chess" (1780), "maneuvers on the map" (1798). Development training is also reflected in the works of modern military psychologists: I. Moskaliyov (2020), D. Lysenko (2021), S. Cherevychnyy (2022), S. Ilyushchenko, A. Kirichenko, O. Yurkova (2023).*

Purpose. *Determination of the purpose, objectives and structure of psychological training for the development of frustration tolerance of the SSpO operator, as well as analysis and interpretation of the results of approbation of the program for the development of frustration tolerance of SSpO operators at the stage of preparation for combat missions.*

Methods. To solve the tasks set in the work, theoretical research methods were used: analysis of the research problem, synthesis, comparison, generalization; statistical: descriptive statistics, statistical criteria in accordance with the objectives of the study: Kolmogorov-Smirnov λ -criterion, Mann-Whitney U-criterion.

Originality. The article reveals the author's approach to the purpose, objectives and structure of psychological training for the development of frustration tolerance as a professionally important property of the operator of the Special Operations Forces. The program of development of frustration tolerance of operators of the Special Operations Forces "I go to you", developed and tested by the researcher, contributed to the development of frustration tolerance in each participant of the training, as resistance to frustrating factors of the combat situation; improvement of skills and abilities to counteract the negative traumatic factors of combat missions; training in collective decision-making procedures in extreme combat conditions and teamwork skills; mastering strategies of behavior in extreme conditions of performing tasks as intended. The obtained results of the formative stage of the psychological experiment show the effectiveness of the application of the program of development and improvement of the indicators of the studied SSpO operators of the experimental group, in contrast to the control group. The development program can be used by officers of the structures of moral and psychological support of military units (units) of the Special Operations Forces as a tool for the development of frustration tolerance during special psychological training activities.

Conclusion. 1. Specific conditions for the performance of combat missions by SSpO operators require the maximum possible limit of resistance of the SSpO operator to adverse frustrating factors of the combat situation, which depends on the formation and development of the emotional-volitional (regulates the course of mental processes, as well as adequate perception of the frustrating situation, its cold-blooded assessment and response to a frustrating situation), value-motivational (determines the needs, beliefs, ideals, incentives and motives of the SSpO operator, his combat motivation), cognitive-cognitive (accumulates knowledge, skills, abilities for effective performance of tasks, as well as the ability of the SSpO operator to perceive, realize and process information, make informed decisions in frustrating conditions for performing tasks) and behavioral (includes decisions and actions of the SSpO operator aimed at constructively overcoming frustration situations of the combat situation) spheres of personality of the SSpO operator.

2. The developed and tested program for the development of frustration tolerance of SSpO operators "I'm going to you" to perform tasks in combat conditions testifies to its effectiveness, which is confirmed by positive changes among SSpO operators from the EG. Analysis of empirical data indicates statistically significant positive changes in the Mann-Whitney U-test in terms of frustration tolerance in EG.

We consider the definition of qualification psychological requirements for the position of SSpO operators, the development of tools for targeted psychological training for special reconnaissance and special events (search, ambush, raid, etc.) to be promising directions for further research of the problem of frustration tolerance of SSpO operators, study of the dependence of the individual level of frustration tolerance on the cohesion of the special forces group and the level of trust in their combat comrades.

Key words: mental state; mental stability; psychological readiness; frustration; development; frustration tolerance; stress resistance; training.

Received/Поступила: 01.08.23.